

WERKGROEP VOOR EEN RECHTVAARDIGE
EN VERANTWOORDE LANDBOUW

P.A. WERVEL, MUNDO B, EDINBURGSTRAAT 26 1050 BRUSSEL

Driemaandelijks tijdschrift
Erkenningsnummer P508018
Afgiftekantoor 1099 Brussel-X

België - Belgique
P.B.
1099 Brussel X
1/1761

Wervelkrant

Nr 3 • september 2012

GOOD FOOD MARCH

Soja-boom in Paraguay

KUL ondermijnt eiwittransitie

Drie monniken in Groningen

Netwerk: VILT

'Wervelkrant 12/3'
is krant 90 in het 22° Werveljaar.
CO₂-neutraal gedrukt op
kringlooppapier met plantaardige
inkten door De Duurzame Drukker op
1700 exemplaren en digitaal verspreid
naar 1500 mailadressen.

Adres Wervel VZW

MundoB
Edinburgstraat 26
1050 Brussel
Tel. 02/ 893.09.60
< info@wervel.be >
www.wervel.be

Verantwoordelijke uitgever :

Jeroen Watté

Layout: Tinne Van den Bossche

Coverfoto: Patrick Ruyschaert
in zijn kempveld in Ophasselt
(Geraardsbergen) draagt bij aan de
Good Food March (zie verder deze
krant) en de kempcampagne.

Missie Wervel VZW

Wervel streeft naar een landbouw die lokaal meerwaarden creëert, op economisch, ecologisch, sociaal en cultureel vlak en die solidair is met de rest van de wereld. Daarbij vertrekt ze vanuit de universele waarden basisdemocratie, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid. Wervel beweegt consumenten, boeren en organisaties tot samenwerking om die landbouw vorm te geven via netwerking, campagnes en publicaties.

Publicaties en kranten

Kranten en publicaties vind je op www.wervel.be/publicaties
Jaarabonnement Wervelkrant: voor organisaties min. 35 euro, voor individuen gratis. Nieuw postadres? Stopzetting papieren krant? zie hieronder

Gratis nieuwsbrieven: schrijf je in!

Schrijf je in op verschillende nieuwsbrieven & krant via www.wervel.be/lists
Zo ontvang je updates over de kempcampagne, agro-ecologie & agroforestry, eiwittransitie, fair trade lokaal, landbouwbeleid, persberichten.

Ontvangers van de Wervelkrant kunnen bij aankoop van de Wervelboeken en DVD's 10 % verkrijgen.

U kan ons helpen!

Doe mee met Wervel

Denk en werk mee op de manier die jou best ligt.

Lees hoe: www.wervel.be/doemee

Steun ons financieel

523-0803037-49 van Wervel VZW
IBAN - BE97 5230 8030 3749
BIC - TRIOEBB

Giften aan Wervel vzw zijn fiscaal aftrekbaar vanaf 40 euro op jaarbasis.

■ We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons **maandelijks/jaarlijks een bedrag** - naar eigen draagkracht te storten.

■ **Schenkingen en legaten** vormen een andere manier om Wervel mee te dragen. U kan Wervel in uw testament laten opnemen voor een legaat of schenking zonder dat uw erfgenamen benadeeld worden. Met een duo-legaat bespaart u op successierechten en laat u Wervel meegenieten van dat belastingvoordeel.

■ Wervel is een project bij **Krekelsparen** van Netwerk-Vlaanderen. Het erkenningsnummer is 94/0054.

Aanspreekpunten provincies

Vlaams-Brabant	Lus Mussche	016/53 26 95	lusmussche@skynet.be
Oost- Vlaanderen	Mieke Roelens	09/380 48 10	mieke.roelens@telenet.be
West-Vlaanderen	Veerle Devaere	056/25 60 58	veerle.devaere1@telenet.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven	03/664 55 02	m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
Brussel	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be

Thema's en campagnes

landbouwbeleid	Frederik Claerbout	0486999325	fclaerbout@hotmail.com
grond	Ruben Segers	0474 88 40 69	ruben@kollebloem.be
energiegewassen	Jasper Wouters		jasperwouters2000@hotmail.com
agro-ecologie & agroforestry	Jeroen Watté	02/893 09 60	jeroen@wervel.be
Fair Trade lokaal	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
kemp	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
korte keten	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be
zaadautonomie & gentechologie	Louis De Bruyn	015/3303 53	louis.debruyne@telenet.be
soja	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
lokale eiwitvoorziening	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
WTO & voedselsoevereiniteit	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
diversiteit	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
inspringtheater	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
vorming en educatie	Veerle Devaere	02/893 09 60	veerle@wervel.be

Tenzij anders vermeld, valt de inhoud van de Wervelkrant onder Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgelideWerken 2.0 België licentie. Overnemen mag voor niet-commerciële doeleinden, mits naamsvermelding en zonder bewerkingen.

De Vlaamse overheid is niet verantwoordelijk voor de inhoud van deze krant.

Met steun van de Vlaamse overheid

Minder varkens, betere prijzen?

Inhoudstafel

Vooraf	3
Melkprotest	4
Good Food March	6
Wervelprik	8
Vacatures	9
Vrijwilliger:	10
Legal - boekbespreking	11
Waarom we Wervel steunen	13
Soja-boom in Paraguay	14
Hennepbrochure	16
Relatie hennepkleding - zee	17
Verslag Groningen	18
Verslag LAK	22
Wervel reageert op VLAM	23
KUL ondermijnt eiwittransitie	24
EU moet wereld niet voeden	26
Netwerk: VILT	28
Love Meatender	30
Advertenties	31
Agenda	32

★ raadt ook aan - de Wervelbrochure:

Andere landbouw? Andere economie!

Ecologische economie als fundament

voor een duurzame landbouw op

www.wervel.be/ecocon, of €3 papieren versie.

■ het stuk uit 1990 dat nog steeds actueel is:

Minder varkens, meer prijs

op www.wervel.be/mindervarkens

'Minder dieren, dus duurder varkensvlees mogelijk' kopte de Standaard op 14 augustus. Omdat de nieuwe normen voor dierenwelzijn in de varkenshouderij investeringen vergen die voor heel wat boeren niet haalbaar zijn, vindt de zoveelste afvallingsronde plaats. Alleen wie sterk genoeg is, of geld heeft, kan overleven. Zonde voor wie uit de boot valt, maar een kans voor de overblijvers. Want minder boeren, betekent minder varkens. En de logica van de markteconomie zegt dan: 'minder aanbod, dus betere prijzen'.

Helaas is de logica van de landbouwmarkten net iets complexer. De trend is wel dat de graanprijzen de hoogte in gaan, wat vooral veehouders zuur oprispt. Maar de gestegen kosten worden niet doorgerekend in de varkensprijs. Want zo werkt de landbouweconomie helaas niet.

We stellen vast dat al meer dan 40 jaar de ene herstructurering de andere opvolgt. En telkens wordt een beeld geschetst van betere prijzen, betere rendabiliteit voor de overblijvers. Maar dat fabeltje klopt niet! De werkelijkheid is dat boeren onder druk gezet worden om tegen nog lagere prijzen te werken, om nog grotere risico's te nemen als ze investeren, om roofbouw te plegen op zichzelf en hun omgeving.

Het is een illusie om te denken dat we met het huidige economisch model kunnen evolueren naar een eerlijke prijs. Daarvoor is er een transitie nodig naar een andere landbouweconomie.

Wie pleit voor een eerlijke prijs, kiest voor de ecologische economie. Die vertrekt van de draagkracht van het ecosysteem en begint dus met vragen zoals: "Voor hoeveel varkens is er ruimte in Vlaanderen?" en "Hoeveel varkensvlees hebben we nodig?" Productiebeheersing dus, zoals bijvoorbeeld de milieutechnisch geïnspireerde nutriënt-emissie-rechten die de groei van de veestapel beperken. Of de economisch geïnspireerde verplichte braakregeling in de jaren '90 in Europa en de VS, of de melkquota in de Europese Unie en Canada.

Volgens het Nederlandse Landbouweconomisch Instituut (LEI) kan productiebeheersing zowel de toegevoegde waarde van de landbouwsector als het inkomen voor de boeren verhogen. Daaraan gekoppeld kunnen de premies aan de landbouw drastisch verminderen, wat de overheid geld bespaart. Dat leidt wel tot iets hogere consumentenprijzen, maar is dat zo erg als je weet dat de prijzen van voedsel absoluut niet mee geëvolueerd zijn met de index voor consumptiegoederen? Toch schaft Europa de melkquota af in 2015.

Om ecologisch verantwoord aan landbouw te doen, zijn rechtvaardige prijzen nodig, die Wervel systematisch koppelt aan productiebeheersing. Ecologische economie biedt hiervoor een stevige onderbouwing, maar we moeten durven de fetisj van economische groei loslaten, willen we dat de economie zich afspeelt binnen de ecologische draagkracht van de aarde.

Het is op zijn minst vreemd, dat hierover nauwelijks gesproken en geschreven wordt. De gesprekken over de hervorming van het landbouwbeleid beperken zich momenteel tot een herschikking van de budgetten en wat extra randvoorwaarden om het plaatje een groene rand te geven. Maar om de landbouw echt ecologisch verantwoord te maken, om het inkomensprobleem van de boeren eindelijk serieus te nemen, moet

ook het economisch model onder de loep genomen worden. Want vanzelf zullen die varkensprijzen niet stijgen.

de redactie ★

The lonely pig... ↗

Boeren gieten melk weg als protest tegen overproductie

Voor het Europees Parlement stroomde dinsdagmiddag melk over straat. Met een overlopende melkplas protesteerden boeren er tegen de lage melkprijs en de overproductie in Europa. Delegaties van melkveehouders uit verschillende lidstaten schaarden zich achter de koepelorganisatie European Milk Board (EMB). Die pleit voor vrijwillige productiebeperkingen en een Europees agentschap dat de zuivelmarkt reguleert.

De European Milk Board trommelde voor de symbolische protestactie delegaties melkveehouders op uit Vlaanderen en Wallonië, maar ook uit Luxemburg, Duitsland, Frankrijk en Italië. Met tractoren bezetten zij het Luxemburgplein in hartje Brussel. Overproductie duwt de melkprijs zo hard naar beneden dat het voortbestaan van melkveebedrijven in het gedrang komt. Door 5.000 liter melk in een overlopende melkplas te gieten, protesteerden een paar honderd boeren tegen de slecht functionerende Europese zuivelmarkt.

“Voor de tweede keer in drie jaar tijd kampen we met een ernstige crisis op de zuivelmarkt”, zegt EMB-voorzitter Romuald Schaber. “We zijn nog niet hersteld van de crisis in 2009 en overproductie zorgt al opnieuw voor een dramatisch lage melkprijs. Europese boeren ontvangen 25 eurocent per liter melk, terwijl een faire melkprijs minstens 45 cent bedraagt.”

Melkveehouders die bij de European Milk Board aangesloten zijn, zien in de liberalisering van het landbouwbeleid de bron van alle kwaad. “Het Europese zuivelpakket volstaat niet om de melkveehouders te beschermen na de afschaffing van de melkquota. Het lost niet alle problemen op en zal zeker geen nieuwe crisis verijdelen”, meent Schaber.

In 2015 worden de melkquota afgeschaft. Dat is volgens EMB geen goede zaak. Daarom pleit EMB voor nieuwe productiebeperkingen. Samen met de creatie van een Europees monitoringagentschap moet dat het evenwicht tussen vraag en aanbod op de zuivelmarkt in de EU herstellen. De hervorming van het landbouwbeleid die momenteel plaatsvindt, zal heel zorgvuldig moeten gebeuren, “anders is er van een zachte landing van de melkquota geen sprake”.

Vrijwillige productiebeperkingen waar een financiële compensatie tegenover

staat, zijn volgens EMB de enige uitweg. De organisatie verdedigt zijn voorstel als een goedkoper marktinstrument dan exportsubsidies of stockage van overschotten.

Met 450 miljoen euro zou de Europese melkproductie met twee procent verminderd kunnen worden (drie miljoen ton melk tegen 15 eurocent per kg melk). Het garandeert de boer bovendien een betere prijs en hoeft niet nadelig te zijn voor de consument. “Een oplossing is alleszins dringend”, aldus EMB, “want betere melkprijzen zullen niet vanzelf komen en de dramatische situatie laat melkveehouders niet toe om nog jaren te wachten.”

Die boodschap vindt in het Europees Parlement vooral gehoor bij de fracties van Groenen en socialisten. Europarlementslid Isabel Durant (Ecolo) kwam op de betoging uitdrukkelijk haar steun betuigen. Zij benadrukte dat de groene fractie geen industrieel landbouwmodel wenst. Haar collega José Bové, die nog beter bekend is als milieu-activist en andersglobalist, wil boeren mobiliseren zodat Europa niet anders kan dan het zuivelpakket heronderhandelen.[...]

Bron: Vlt 10/07/2012

Melkvee rantsoen met minder maïs en zonder soja redt melkveehouder in nood

Melkveehouders hebben het moeilijk vandaag. Enerzijds is de melkprijs laag, en anderzijds jaagt de slechte soja-oogst in Latijns-Amerika en in de VS de sojaprijs door het dak. Hier bij ons staat de maïs er slecht bij, maar zijn er wel grote voorraden gras. Hoog tijd dus om verder te kijken dan maïs en soja en om gras te herontdekken.

Pionier grasmelkveehouder Ronny Aerts van hoeve De Ploeg helpt zijn collega's met een rantsoenvergelijking. Conclusie is dat het ook en zelfs beter kan met minder maïs en zonder soja. Ook als de maïs zou gelukt zijn. [Bekijk de vergelijking met uitleg op www.wervel.be/melkveerantsoen](http://www.wervel.be/melkveerantsoen)

Foto's genomen in Merelbeke, 17 augustus 2012

Maatschappij voor Roerend Bezit van de Boerenbond (MRBB) dikt portefeuille aan

De MRBB maakt in deze kwakkelzomer het mooie weer. De spilholding achter de Boerenbond kon haar beleggingsportefeuille aandikken tot bijna 700 miljoen euro, ondanks het turbulente beursjaar 2011. Dochter Aveve, marktleider in toelevering voor de landbouw, zag haar bedrijfswinst met een kwart en de omzet met 19 procent klimmen.[...] De MRBB heeft de voorbije tien jaar een spaarpot opgebouwd van 688 miljoen liquide middelen. Veel ondernemingen

moeten even slikken van zo'n bedrag. "Het is onze veiligheidsbuffer, de ijzeren reserve. Die post is de ultieme garantie voor een duurzame financiering van de beweging", zegt Piet Vanthemsche. Vorig jaar vloeiende via MRBB 23 miljoen euro naar de syndicale werking van Boerenbond en aanverwante organisaties. [...] Boerenbond is een lobbygroep met 30 miljoen euro middelen per jaar.

Bron: Trends 16/08/12

GOOD FOOD MARCH

Start: Across Europe, August 2012
End: Brussels, 19th September 2012

Brussel 19 september

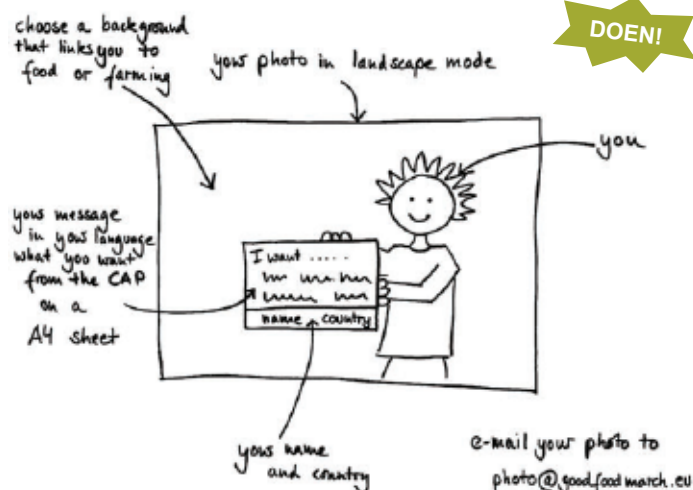
Deze zomer gaan boeren, burgers en jongeren per fiets, te voet of per tractor naar Brussel. Ze komen uit heel Europa en eisen een ander type landbouw en goed voedsel. Onderweg nemen ze deel aan bijeenkomsten, acties, debatten, protest. Op woensdag 19 september 2012 verzamelen ze in Brussel voor een boodschap aan de Europese Commissie, Europese Ministerraad en Europees Parlement. Ze roepen op tot massale deelname.

Het tijdstip voor de mobilisatie heeft te maken met de beslissende bijeenkomsten van de Europese leiders omtrent het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) voor de periode 2014-2020. Voor het eerst in vijftig jaar Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kan het Europees Parlement i.v.m. het toekomstige landbouwbeleid mee beslissen. De drie machten moeten dus de volgende maanden op één lijn komen: de Europese Commissie met haar voorstel tot landbouwhervorming, de Ministerraad van de 27 EU-landen en het Parlement.

Het initiatief tot een March werd door acht organisaties genomen, maar die zien zich ondertussen gesteund door een veel grotere en

heel diverse coalitie van boerenorganisaties, milieu- en Noord-Zuidbewegingen, consumenten-coöperaties, enzovoort.

Ze vinden dat de Europese landbouwpolitiek vooral gericht is op steun voor de industriële voedselproductie, een vorm van landbouw die het voortbestaan van boeren wereldwijd in gevaar brengt, zowel in het Noorden als in het Zuiden. Er zijn steeds minder boeren, het platteland ontvolkt, het GLB veroorzaakt voedsel-onzekerheid en grote bergen afval. Dit type landbouw steunt heel sterk op geïmporteerde soja als basis voor veevoer, op fossiele en schaarse grondstoffen.

De Good Food March roept op tot een grote verandering van ons voedsel- en landbouwsysteem. Deelnemen kan op verschillende manieren:

1. Door het maken van foto's **DOEN!**

Zie www.goodfoodmarch.eu, daar staan er al uit allerlei landen. Schrijf op een A4 op wat voor voedsel/landbouw jij wil, en maak een liefst vrolijke, kleurige foto; kinderen/kat/hond,... mag ook. Groene achtergrond is natuurlijk meegenomen. Stuur hem naar photo@goodfoodmarch.eu. Stuur a.u.b. naar goodfood.eu een vertaling van je Nederlandse tekst mee, of schrijf in het Engels, en vermeld je naam en 'Belgium (Flanders)'. Laat zien dat ook in Vlaanderen allerlei wensen leven, of het nu is op het gebied van goed eten, anti-ggo, anti-megastallen, meer biodiversiteit, zaden diversiteit, kortere ketens, betere inkomens voor de boeren, meer regulering en minder vrije markt. HEEL VEEL mensen willen zo langzamerhand een beter voedsel- en landbouwbeleid! Zie de minimum-eisen op bovenstaande site, waar we het internationaal met vele bewegingen en organisaties over eens zijn.

2. Deelname aan de fiets- en voettocht **DOEN!**

In tal van Europese landen zijn er activiteiten: Polen, Griekenland, Oostenrijk, Italië, ... Er komt een voetmars vanuit München en eentje vanuit Frankrijk. De Nederlanders fietsen. Ze houden maandag 17 september een halte in Vorselaar bij Herentals. Ze

zijn er te gast bij Friends of the Earth Europe. Diezelfde avond 17 september ontvangen Wervel en Voedselteams om 19u. de groep op het biologisch bedrijf De Kijfelaar in Noorderwijk (www.dekijfelaar.be). Er zullen ook Griekse patattenboeren aanwezig zijn. Vlamingen kunnen bij deze groep aansluiten en mee naar Brussel fietsen. De verschillende internationale groepen ontmoeten elkaar 18 september in Brussel, waar ze in het Jubelpark kamperen. Op de ochtend van de 19e trekken we samen naar de Europese wijk en worden fotoboeken met de wensen/eisen van Europese burgers (ook van jou?) aangeboden aan de Europese Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement. Daarna actie-brunch op het Luxemburgplein, contact met politici en 's middags conferentie m.m.v. de landbouw-commissaris Ciolos, de voorzitter van het Europees Parlement Martin Schultz en andere Europarlementariërs. Er wordt aangeraden je daarvoor bijtijds (nu?!) op te geven. Vergeet niet te kijken naar de eisen waar we het internationaal met vele bewegingen en organisaties over eens zijn: www.goodfoodmarch.eu en www.aardeboerconsument.nl

★ Zie ook de Wervelvisie **2013 in zicht: op weg naar een duurzame voedselproductie? Enkele kernelementen voor een gemeenschappelijk landbouwbeleid na 2013.**

Te verkrijgen in het Nederlands, Frans en Engels.

Wervelpr

Afgelopen maanden kon je Wervel op verschillende plaatsen in Vlaanderen en Brussel zien bewegen. We prikken er enkele prikkelende activiteiten voor u uit: van boekvoorstelling tot henneppannekoek, van landbouwbeleid tot fair trade lokaal.

Herentals, 02/06 - vormingsdag ecologische economie door bioboer Bavo Verwimp op De Kijfelaar

Alsemberg, 06/05 - Dorp vzw maakt hennep-papier in de Herisemmolen

Gooik 27/05 - Bea Persoons bakt hennep-pannekoeken voor Natuur.happening

Basisrecept voor de henneppannenkoeken (overgenomen uit het Duitse hennepkookboek van Friedrich Pinteritsch): 100g speltbloem, 2 el hennepbloem, 3 eieren, ¼ liter melk, zout

Kapellen 17/06 - regionale groep Antwerpen bakt hennepburgers op boerenmarkt.

Antwerpen Linkeroever 29/09 - Slotfeest Biodroom - Antwerpen boert (**AANKONDIGING**)

Brussel 18/06 - actie biobrandstof met folder in twee talen.

Brussel april-juni - lobbywerk bij Europese Commissie rond agroforestry met European Agroforestry Federation

Vissenaken 26/06 - samenwerking Wervel-CitiZen; boerderijbezoek 'In de zon'

Diksmuide 11/06 - overleg Leaderproject 'Koolzaad, het Zwarte Goud van de Westhoek'

Oostende 12/05 - Cannabizondergoed :hennep-lingerieshow op Vriendinnendag Femma (KAV)

Lochristi 17/08 - Info-avond agroforestry (boslandbouw) met bezoek proefperceel Ugent.

Hasselt 21/06 - kleinste passiehuus ter wereld geopend door regionale groep Limburg. Het is geïsoleerd met kempkalk en huisvest de bio-aardappelaatomaat van boer Koen Meuwis.

Brugge Sint-Pieters 18/01 "Denk globaal, eet lokaal (met hennepcake)" bij Markant.

Sint-Pieters-Leeuw 26/01 "Denk globaal, eet lokaal (met hennepcake)" bij Markant.

Anzegem 17/01 "Boerenkost met lokale hoeveproducten" workshop met Wereldraad.

Heule 23/04 'Denk globaal, eet lokaal - puur uit de buurt' bij Markant

Harelbeke 14/06 "Welke reis maakt ons voedsel voor het op tafel komt?" infoavond met lokale seizoensgebonden hapjes voor FairTradeGemeente.

Stad Leuven neemt concept Boerentoeën over en zet lokale producten in de kijker

Scherpenheuvel-Zichem 26/03 boekvoorstelling Legal! op stadhuis met burgemeester en schepenen.

Brussel 29/03 boeklancering Legal! met dubbelgesprek Luc Vankrunkelsven en Lode Delpitte.

Brussel 30/06 boekvoorstelling Legal! in Micro Marché met Arte Nativa

1962-2012

Omdat 1962 een bijzonder jaar was, wordt in 2012 heel wat herdacht. Een selectie:

- Eerste havaianas verschijnen aan de Braziliaanse voeten. De laatste jaren zijn de teenslippers een hype in Europa en elders;
- Begin van het Tweede Vaticaans Concilie in Rome;
- Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EEG (nu EU) gaat van start.
- Gelijktijdig begint de deal tussen de Verenigde Staten en Europa rond de invoer van eiwithoudende gewassen (vooral soja). De zogenaamde Dillonronde van de GATT (nu WTO: World Trade Organisation). Voor deze geschiedenis van het veevoer, met in de hoofdrol het koppel soja-maïs, zie het **Wervelboek Brazilië-Europa in fragmenten?** (12 euro; tot 16 oktober, Wereldvoedseldag, aan 8 euro).
- 'Silent Spring' van (vertaling in 'Dode lente') van biologe Rachel Carson verschijnt. Marc Sleen, negentigjarige striptekenaar, woont in Hoelaart aan de rand van het Zoniënwood. Sleen in De Morgen van 18 augustus 2012: "Zij heeft voorspeld wat

ik nu allemaal vaststel. Ik roep het al jaren en tot mijn verbazing valt niemand mij bij. Ze heeft gewoon gelijk." Carson voorspelde dat er een lente zou komen waarin je de vogels niet meer zou horen. De oorzaak: pesticiden. Door de lobby steevast 'gewasbeschermingsmiddelen' genoemd. "Toen ik hier in 1961 kwam wonen zat het hier vol mussen, er was een klauwier, ik had een zanglijster, ik hoorde de nachtegale, er zaten kwikstaartjes aan mijn zwembad, de spreeuwen pikten in het gras, acht soorten mezen, de tiftjaf en de tuinfluiter...ze zijn weg. In dertig jaar heb ik geen mussen meer gezien, al die zangvogels zijn verdwenen hier. Een totale stilte."

Zou het één met het ander te maken kunnen hebben: de Dillonronde met zijn sojavloed, start van het GLB en de stille, dode lente?

Luc Vankrunkelsven

Tussen 1980 en 2010 halveerde het aantal landbouwvogels

De laatste data van Birdlife International en de European Bird Census Council wijzen uit dat de populaties land-bouwvogels pijlsnel achteruitgaan in Europa. Sinds 1980 verdwenen 300 miljoen akker- en weidevogels. "Het Europees Parlement en de lidstaten hebben met de hervorming van het landbouwbeleid de sleutel in handen om deze neerwaartse trend te stoppen", zegt Annelore Nys, landbouwexpert bij Natuurpunt.

Bron: Vilt 16/07/2012.

Geelgors © Remar Erens

Vrijwilliger in de kijker

*Wervel wordt gedragen door vrijwilligers.
Zoals Peter Beernaert, al jaren actief
in de regionale groep Antwerpen.*

Hoe kwam je in contact met Wervel?

Via de wervelreis naar Bretagne kwam ik in contact met Wervel. Een reis met vele aspecten, een aantal dingen blijven me bij; oude tarwe rassen, agroforestry, het gebruik van houtsnippers in de landbouw en de bretoense pannekoek.

Wat motiveert je precies om je voor Wervel in te zetten?

De opwarming van de aarde is misschien de grootste bedreiging voor de mens. Wervel tracht een duurzaam landbouwmodel te ontwikkelen dat minder belastend is voor milieu, minder CO₂ uitstoot. Duurzaam ondernemen is voor mij dan ook belangrijk. Als tuinaannemer zijn 90% van mijn klanten te bereiken binnen een straal van 10 km. Dat scheelt een hele hoop kilometers en uitstoot. Het verwarmen van mijn huis gebeurt met een tegelkachel, hout afkomstig van snoeiwerkzaamheden verminderen mijn gasverbruik met 75 % van 4000 naar 1000m³/j.

Hoe belangrijk is Wervel voor jou als consument?

Ik eet bijvoorbeeld minder vlees. Als consument heb je veel macht, jij bepaalt uiteindelijk wat er geproduceerd wordt. Consuminderen is belangrijk, maar als iedereen al duurzaam zou consumeren zijn we al een heel eind.

Hoe blik je terug en vooruit op je engagement bij Wervel?

Als wervel trouw blijft aan zijn basisprincipes blijf ik trouw aan wervel. Of wervel er binnen 10 jaar nog zal zijn weet ik niet. Het probleem van de industriële veeteelt lost zich misschien voor een deel zelf op, granen worden zo duur het veevoeder niet meer te betalen zal zijn. Boeren die kunnen rekenen zullen naar alternatieven grijpen. Trop is te veel en te veel is trop, het zou veel problemen oplossen.

vacatures (m/v)

Ambassadeur Werveluitgaven:

je helpt mee de brochures/folders/posters/boeken verspreiden

Redacteur Wervelkrant:

je denkt samen met de redactie mee over inhoud & vorm van de krant

Technisch expert Joomla: je kent de kneepjes van Joomla en helpt de website fine te tunen

Contactpersoon: jeroen@wervel.be - 028930960

Voedsel: (g)een commodity, (geen) handelswaar

Met *Legal! Optimisme - realiteit - hoop* verschijnt het vijfde Braziliëboek van Luc Vankrunkelsven. Wie zijn werk kent, weet dat dit een kritische doorlichting is van de Braziliaanse maatschappij vanuit de invalshoek landbouw en voedselproductie. Maar doordat de hoofdstukjes ontstaan vanuit kleine ervaringen en observaties, worden de lezers 'dubbel bediend': zij krijgen opnieuw zowel een zicht op de uitdagingen waarmee Noord en Zuid op dat vlak kampen, als een kijk op het leven in dit ambitieuze Latijns-Amerikaanse BRIC-land, met al zijn paradoxen.

'Wettelijk!' is de vertaling van de wat vreemde titel van het boek dus. Maar bij nader toezien steken in de letters ook - al te goed verborgen - de woorden 'optimisme', 'realiteit' en 'hoop'. De boodschap lijkt dus duidelijk: enig optimisme is gewettigd, maar dan in confrontatie met de realiteit. Pas dan kan er hoop ontstaan, verklaart Vankrunkelsven: met Vaclav Havel ziet hij die als de zingevende zekerheid dat wat je doet, goed is - of 'tof', want dat blijkt de uitroep *Legal!* in Brazilië ook te kunnen betekenen.

Wie enige ervaring heeft met zijn vorige boeken, vermoedt al wat achter de titel schuilgaat. Het gaat ook over wat binnen het kader

van de wet allemaal mogelijk - want 'wettelijk' - blijkt, terwijl daar vanuit ethische, landbouwkundige, ecologische of sociaal-politieke optiek vraagtekens bij kunnen worden gezet. Centraal staan namelijk de typische thema's van de Werkgroep voor een Rechtvaardige en verantwoorde Landbouw (Wervel), waarvan Vankrunkelsven één van de gangmakers is: de voedselproductie in Noord en Zuid en de wisselwerking tussen beiden, en meteen de rechten van boeren en boerinnen en de omgang met het milieu. Belangrijke thema's in het kader van de globale én lokale landbouwpolitiek, maar ook voor de consument in Noord en Zuid, die wordt geconfronteerd met een

weerslag ervan op korte, middellange of lange termijn. Thema's ook die ethische vragen oproepen, terwijl het denken erover gewoonlijk op louter economische leest is geschoeid. Het boek biedt in die zin stof tot overweging, voor velen - zeker niet alleen voor wie dagdagelijks met die thema's bezig is. Voor wie meedenkt, inspiratie voor verandering. De link tussen milieu, landbouw en consumptie wordt immers al te zelden gelegd. Brazilië wordt hier opnieuw beschouwd als een spiegel voor Europa, met momenten van herkenning en vervreemding.

Concreet gaat het heel vaak over de omgang met voedsel, de omstandigheden en de gevolgen

"Het is Vankrunkelsvens - rechtmatige - ambitie om verborgen macht bloot te leggen en om aan te tonen hoe een ogenschijnlijk aantrekkelijke boodschap 'duistere' plannen verbergt."

" ... kleine feiten binnen een groter geheel te situeren en de losse feiten in een ruimere context te duiden, waardoor hij een boeiende en geëngageerde kijk brengt op een complexe werkelijkheid."

van de voedselproductie voor milieu, mens en dier. Een greep uit de thema's: de verstedelijking, de vaak overdadige consumptie van vlees, de politiek en praktijk van agro-ecologia, de projecten rond familiale landbouw (Agricultura Familiar), de bedreiging van de Cerrado - een soort Braziliaanse savanne, met een even grote rijkdom als de regenwouden -, de voedselpolitiek naar binnen- en buitenland toe, de taal van 'greenwashing', een bepaald soort promotie die milieuvriendelijkheid op een misleidende en verhullende manier hanteert, naar analogie met 'brainwashing', en dies meer. Niet toevallig gaat het heel vaak om soja, vlees, suikerriet, bos en woud, rechten en macht, kapitalisme en alternatieve modellen. Daarbij duikt altijd het thema van de interdependência op, zoals dat heet in het Portugees: de wederzijdse afhankelijkheid die is ontstaan door de soja-export naar Europa en intussen ook China – als veevoeder – en die Brazilië ook afhankelijk maakt van Europa.

De pijnpunten situeert Vankrunkelsven inderdaad in het kapitalistisch systeem, dat hij stel tegenover het 'conviviale' of het coöperatieve. Hij heeft aandacht voor de impact van de politiek – nationaal en internationaal – op de productie, maar minstens evenzeer voor de commercieel geïnspireerde 'productiepolitiek' van de transnationale voedselgiganten, die voedsel als commodity hanteren, als handelswaar dus. Vankrunkelsven neemt daarbij geregeld Cargill, Nestlé, enz., in het vizier. Het is Vankrunkelsvens – rechtmatige - ambitie om verborgen macht bloot te leggen en om aan te tonen hoe een ogenschijnlijk aantrekkelijke boodschap 'duistere'

plannen verbergt. Hij wijst ook geregeld op de rol van de consument, die in principe de keuze heeft om stil te staan bij zijn eigen koopgedrag en om minstens deels eigen keuzes te maken.

Het is onmogelijk om het boek samen te vatten, maar minstens is het revelerend en confronterend, met – uiteraard – een kritische focus, eigen aan teksten die willen sensibiliseren. Voor wie in het verhaal meegaat, is het profetisch. Voor wie ondanks alles vertrouwen behoudt in het kapitalistische systeem, heel zeker te kritisch. Een aantal feiten blijft echter hoe dan ook overeind.

Ook het concept zelf maakt samenvatten minder evident. Het boek biedt namelijk columnachtige impressies en observaties op zijn tochten door het land die verder ontwikkeld worden tot reflecties. De lezer verwacht dus best geen uitvoerige of systematische beschrijvingen van de economische en andere processen op zich, geen systematische uitdieping van één thema, laat staan van een hele reeks thema's. En toch gaat het

geregeld diep, want Vankrunkelsven kent het land en ook de taal intussen heel goed. Hij is ook in staat een landschap of een gebeuren vanuit al zijn kennis te lezen, de kleine feiten binnen een groter geheel te situeren en de losse feiten in een ruimere context te duiden, waardoor hij een boeiende en geëngageerde kijk brengt op een complexe werkelijkheid.

Nieuw is dat het boek letterlijk ook kleur krijgt doordat collages van Braziliaanse kunststudenten elke column inleiden. Ook nieuw zijn de gedichten van de geëngageerde Braziliaanse dichter Cleverson de Oliveira, afkomstig uit Curitiba, maar wonend in Brussel. Geregeld was wel wat extra informatie nuttig geweest, zoals bijvoorbeeld over bepaalde termen, of een kaartje.

Een 'eye-opener' dus voor wie interesse heeft voor voedselproductie, voedselhandel, voedselconsumptie en de band tussen boeren in Noord en Zuid, consumenten en milieu.

Jan Glorieux

Luc Vankrunkelsven

***Legal! Optimisme –
realiteit – hoop***

186 pp

Wervel, 2012

15 euro

**Gelijktijdig in het
Portugees verschenen
als *Legal! Otimismo –
realidade – esperança*,
Cefuria, Curitiba, 2012.**

Wervel kan slechts onafhankelijk blijven door uw steun. In deze rubriek laten we mensen aan het woord die ons steunen.

Waarom wij Wervel steunen :

Persoonlijk maak ik me zorgen over de toekomst van onze land- en tuinbouw. Aan de ene kant zorgen talrijke boeren en telers voor de belangrijkste primaire behoefte van de mens en aan de andere kant geraken er weinigen amper of geheel niet uit de kosten. Een vreemde situatie. Is het wegens de goedkopere invoer, de hoge loonkost, dat mensen liever hun geld aan andere dingen dan inlandse en kwaliteitsvolle voeding willen besteden? Of wegens de heersende verspilzucht van de kostbare gronden, of de grote concurrentieslag tussen de verschillende groothandels of andere? Ik laat het in het midden.

Ik geloof dat Wervel zijn steentje bijdraagt om deze last op de schouders van boeren en telers te verlichten. Zij kaarten regelmatig de vreemde situatie aan en komen met alternatieven op de proppen die ze al dan niet onder hun leden en niet-leden promoten. Zij verbreden het bewustzijn van de mensen dat de boer en de teler door de handel, voedingsindustrie en talrijke prioriteiten die niet bij primaire behoeften aansluiten, onterecht in een hoekje worden geduwd. Zo stimuleert Wervel de mensen die bewuster willen leven wat dan ook te zien is in hun aankopen.

Jammer genoeg spelen economische aspecten soms een grotere rol dan we het zelf graag zouden willen. Wervel is ook voorstander van milieuvriendelijke teelt. Onze kinderen en kleinkinderen hebben immers recht op goede teeltgronden en gezonde natuurlijke voeding. Ten slotte zie ik in Wervel ook een organisatie die de kleine boer en teler zowel nationaal als internationaal steunt. In mijn ogen zijn vele kleine boerderijen nu eenmaal flexibeler dan schaarse grote boerderijen die hun afzet dikwijls elders hebben dan in eigen streek of land. Wat als er iets gebeurt en de buitenlandse handel terugvalt? Iets om over na te denken in deze woelige crisistijden. Geef voeding de waarde terug die het toekomst en de boer de ruimte en het geld overeenkomstig zijn belang voor mens en natuur.

Met vriendelijke groeten,

Dirk Henderieckx

Wervel kan enkel onafhankelijk blijven werken dankzij jouw steun!

Giften zijn fiscaal aftrekbaar vanaf 40 EUR op jaarbasis

een gift of overschrijving op ons Triodos rekeningnr: 523-0803037-49 - IBAN BE97 5230 8030 3749 - BIC TRIOBEBB - mededeling "GIFT" is noodzakelijk voor aftrekbaarheid!

De destructieve soja-*boom* in Paraguay

Fernando Lugo is het jongste slachtoffer van Paraguay's "soja-oorlog". In 2008 werd hij als "kampioen van de armen" verkozen tot president. Lugo werd eind vorige maand afgezet, waardoor het armste land van Zuid-Amerika in onzekerheid werd gestort.

Lugo's verkiezing op basis van een belofte het land te herverdelen en landbouwhervorming door te voeren was populair, maar uiteindelijk niet haalbaar wegens de machtige grootgrondbezitters met grote belangen die tegen hem samenspannen. Begin juni werden elf boeren en zes politieagenten gedood tijdens een operatie om krakers te verdrijven uit een enorme boerderij die wordt gebruikt door een grootgrondbezitter en tegenstander van Lugo. Dat was meteen een voorwendsel voor de Senaat om Lugo een week later weg te stemmen.

Maar het is de opkomst van de kleine sojaplant - en de oceanen van grond waarop het in Paraguay groeit - die de afzetting van Lugo in verband brengt met enerzijds een historische strijd tussen de machtigen van het land en de arme boeren, en aan de andere kant een wereld met een grenzeloze behoefte aan biobrandstoffen en vlees dat vetgemest wordt met soja.

Paraguay is niet het eerste land dat een regering verliest over twisten rond land. Het zal ook niet de laatste zijn. Na decennia van vriendjespolitiek en corruptie is in Paraguay 77 procent van de landbouwgrond in de handen van amper twee procent van de bevolking. De voorbije tien jaar werden wereldwijd overeenkomsten gesloten voor zo'n 203 miljoen ha land - bijna zes keer de oppervlakte van Duitsland. Tegen die snelheid en die omvang is geen enkele overheidsstructuur

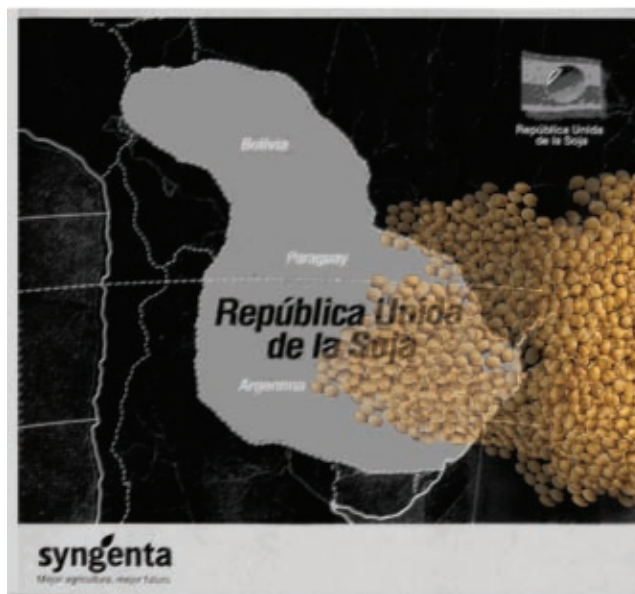
opgewassen. In Paraguay zijn de sporen hiervan onuitwisbaar.

Paraguay is nu wereldwijd de vierde grootste uitvoerder van soja en de vraag neemt nog voortdurend toe. De vraag wordt hoofdzakelijk aangevoerd door China en Europa die veevoer en biobrandstoffen willen. Het agrarisch landschap van Paraguay is drastisch gewijzigd door deze overdadige groei.

Sinds 1996 werden meer dan 1,2 miljoen hectare bos gekapt voor de sojateelt in plaats van voedsel of andere gewassen.

100.000 kleine lokale boeren een beter lot gezocht in de stedelijke sloppenwijken of in andere landen of ze zijn landloos geworden. Ieder jaar worden in Paraguay 9.000 plattelandsgezinnen van hun land verdreven ten gevolge van de sojaproductie en bijna een half miljoen hectare grond wordt omgezet in sojavelden.

Het is ironisch dat net in Paraguay, waar veertig procent van de bevolking nog steeds

Braziliaanse kolonisten - de zogenaamde brasiguayos - hebben groot-schalige sojaboerderijen opgericht en daardoor een aanslepend conflict uitgelokt over wat de lokale bevolking "landroof" noemt. In de afgelopen 20 jaar hebben ongeveer

in armoede leeft en elf procent ondervoed is, de macro-economie floreert. In 2010 groeide het BBP met vijftien procent - de op een na snelst groeiende economie ter wereld - gedragen door de soja-export die 1,6 miljard dollar waard is.

Het sojasucces, dat wordt gemaakt in China en Europa, wordt gecontroleerd vanuit de bestuurskamers van de grote bedrijven terwijl het gewas op het land van de politieke elite groeit. Tot zeventig procent van de sojaproductie wordt ieder jaar door Paraguay uitgevoerd, en daarvan nemen multinationale graangiganten zoals Cargill, ADM en Bunge ongeveer zeventig procent voor hun rekening.

In 2004 veroorzaakte agrobedrijf Syngenta veel verontwaardiging met de publicatie van een advertentie. Daarop stond een kaart die delen van Argentinië, Brazilië, Bolivia, Paraguay en Uruguay besloeg en die het de naam "Verenigde Soja-Republiek." gaf. Toch is Paraguay er niet in geslaagd om waarde toe te voegen aan de soja-export: in 2010 werd 5,7 miljoen ton als grondstof uitgevoerd terwijl slechts 1,5 miljoen ton eerst werd verwerkt. Niet de gewone Paraguayanen maar andere actoren lijken winst te halen uit de "Verenigde Soja-Republiek".

Er zijn redenen te over om bezorgd te zijn over recht en gezag en over het democratische proces in Paraguay. Bij een conflict moeten de armste mensen immers altijd het gelag betalen. De internationale gemeenschap moet de bevolking meer steun bieden om een rechtvaardiger en meer solidair land op te bouwen. Zij moet meer aandacht hebben voor plattelandsontwikkeling en duurzame voedselproductie, en zeker ook

voor een eerlijker verdeling van het landbezit, zodat de armste boeren beter worden beschermd tegen de wereldwijde vraag naar land.

Volgens het IMF zal de economie van Paraguay volgend jaar met 8,5 procent groeien. Een fantastisch vooruitzicht, op voorwaarde dat de voordelen eerlijk worden verdeeld. Maar breder gezien moeten de ondernemers en politieke leiders die de "soja-boom" van Paraguay hebben gestimuleerd er nauwgezet op toezien dat die duurzaam is en dat de voordelen op een eerlijke wijze terugvloeien naar de gewone Paraguayanen.

Meer dan de helft van de in Paraguay geteelde soja wordt naar Argentinië uitgevoerd. Die wordt grotendeels in Argentinië of in Europa omgezet tot brandstof voor de Europese auto's. We leven in een wereld waar elke dag een miljard mensen met honger naar bed gaan. Beleid dat de bestemming van landbouwgrond wijzigt van de teelt van voedselgewassen naar de productie van brandstof is echt verkeerd en is verantwoordelijk voor toenemende concurrentie en conflicten over dit schaarse natuurlijke bestaansmiddel.

Jeremy Hobbs, directeur van Oxfam International

Deze opinie verscheen op 3 juli 2012 in The International Herald Tribune (vertaling Philippe Bruneel)

De Tijd - 14 juni 2011

"Chinezen versnellen 'sojaïsering' van Patagonië".

"Dat China al een tijdje bezig is met het massaal opkopen of huren van enorme stukken grond in ontwikkelingslanden verschijnt al een tijdje in de actualiteit. Dit keer gaat het om een lapje van

230.000 hectare dat zal worden volgeplant met soja. Het hele land krijgt meer en meer te lijden onder een strikte monocultuur van soja. Volgens mij wil je niet weten hoeveel sloten water,

pesticiden en kunstmatige meststoffen nodig zijn om deze monocultuur in stand te houden. Maar China groeit als kool en China heeft honger en China zal eten." *Bron: blog Joris Vandael*

Plasticbouillon of hennepkleding?

Wervel klaagt wantoestanden aan, maar bouwt ook alternatieven op. Neem nu de beweging die we maken rond kemp www.kannabis.be. Of hoe van broek veranderen ons onmiddellijk naar de Noordzee leidt.

Wervel promoot hennep in zijn honderden toepassingen. Het product dat niet op basis van hennep gemaakt kan worden, moet nog uitgevonden worden!

“Ja, maar, hennepkleding en andere hennep toepassingen zijn zo duur! Is dat dan niet wat elitair?”

Hennepproducten behoren voorlopig nog tot een nichemarkt en dan zijn de prijzen doorgaans hoger dan de massaproductie die vervangen dient te worden: katoenteelt die 25 % van alle insecticiden in de wereld opeist, soja die overzee natuur en hele bevolkingsgroepen vernietigt, nylon op basis van opdrogende petroleumbronnen, etc.

De broek en de zee

Waarom van broek veranderen, als die duurder is dan een exemplaar uit synthetische stof? Er zijn vele redenen op te sommen. Je vindt er tien op de keerzijde van onze hennep poster. Mag ik nog een elfde argument aanreiken?

Na de Stille en Atlantische Oceaan heeft nu ook West-Europa een plasticprobleem op zee. In plaats van een gigantische ‘plasticsoep’ beginnen onderzoekers nu te spreken van een ‘plastic bouillon’ in de Noordzee. Het begint allemaal in de badkamer en in de wasmachine. Fijne textielvezeltjes van je fleecetrui of nylondeeltjes van mijn broek: elke wasbeurt maakt dat er honderden plastic deeltjes van het textiel loslaten. Via de afvoer van de wasmachine belanden ze in het riool. “In de afvalwaterzuiveringsinstallatie worden veel plastic deeltjes tijdens de zuivering in het slib weggevangen, maar we tellen minstens twintig plastic deeltjes per liter water in het effluent dat daarna op het oppervlaktewater wordt geloosd”, zeggen ecotoxicologen Hether Leslie en hoogleraar Dick Vethaak van het Instituut voor Milieuvraagstukken aan de Universiteit Amsterdam.

Goedkoper

Volgens een schatting van de Engelse wetenschapper Mark Browne komen per wasbeurt 1900 microplasticdeeltjes per kledingstuk los.

Textieldeeltjes, maar volgens de onderzoekers ook kleine plasticdeeltjes (zogeheten ‘scrubs’) in cosmetica, handzeep, douchegels en tandpasta. “Deze deeltjes worden pas sinds vijf jaar toegevoegd

en geven een reinigend effect aan huid en tanden. De toegevoegde plasticdeeltjes zijn goedkoper dan zand- of kleideeltjes of gemalen kokosvezels. De cosmetica-industrie heeft kennelijk niet nagedacht over de milieugevolgen.”

‘Goedkoper’: waar hebben we dat nog gehoord? Gangbare landbouw is goedkoper dan biologische, nylon goedkoper dan hennep, Braziliaanse soja goedkoper dan Europese eiwitten en ga zo maar verder. Goedkoper, omdat niet alle kosten worden doorgerekend.

Bouillon

De onderzoekers spreken van een ‘plasticbouillon’ in plaats van een ‘plastic oep’, omdat de synthetische textielvezels en cosmeticadeeltjes niet zichtbaar zijn. Deze microvervuiling komt boven op de grote brokken macroplastic die aangevoerd worden, vermoedelijk via alle grote waterwegen van Europa. “Het gaat om slijtage aan verpakkingen, schoenzolen, fiets- en autobanden, kunststof bouwmaterialen”, aldus het vakblad H2O. Volgens een schatting van de UNEP, het milieuprogramma van de VN, zouden zo wereldwijd dagelijks acht miljoen grotere stuks in de zeeën belanden.

De onderzoekers wijzen op de bedreiging die de verbrokkeling van grote stukken plastic afval en de microplasticbouillon in de Noordzee kangaan vormen. Aan de plastic deeltjes kunnen zich allerlei slecht afbreekbare microverontreinigingen hechten, zoals residu’s van landbouwgif en vlamvertragers. Plankton en micro-organismen gebruiken dit plastic als substraat, waardoor het spul wegzakt in de diepte en voedsel vormt voor mosselen, krabben, kreeftjes en vissen. Ook de al lang verboden PCB’s van Monsanto komen uiteindelijk nog in zee terecht en kunnen zo in de voedselketen opduiken. Anno 1999 werd er in ons land veel heisa gemaakt over de dioxine-PCB-crisis. Tot op heden blijft het oorverdovend stil over de mogelijke aanwezigheid van PCB’s in vis.

Vogels en mensen eten mosselen, krabben, kreeftjes en vissen. Zouden we toch niet onze nylonbroek inruilen voor een hennepexemplaar? Of wachten we nog op de *peak oil*? De petroleumvoorraad is nu eenmaal eindig. Hennep is een alternatief.

Luc Vankrunkelsven

Oei, iemand was u voor en
heeft de campagnebrochure
Kan het 's met cannabis?
Drugsvrije eco-innovatie
al weggenomen.

Vraag ze aan op kantoor
en help ze mee verspreiden.

www.kannabis.be

Verslag Wervelreis Groningen **drie monniken** ...

Naar aanleiding van haar 22 jarig bestaan koos Wervel voor haar tweejaarlijkse reis een bezoek met bezinning bij Herman Verbeek in Groningen. Deze monnik stond destijds mee aan de wieg van Wervel. In november 1989 vond in de abdij van Averbode een bezinningsweekend plaats voor boeren, boerinnen en geïnteresseerden in de landbouw rond zijn boek "In boeren handen". Daar ontstond het idee om een werkgroep op te richten rond rechtvaardige en verantwoorde landbouw, wat in januari 1990 door de oprichting van een feitelijke vereniging, WERVEL, realiteit werd. De Wervelreis dit jaar was dan ook een eerbetoon aan Herman, de grondlegger ervan.

Voor het eerst in haar geschiedenis opteerde Wervel niet voor een georganiseerde groepsreis per bus. Elke deelnemer werd uitgenodigd op eigen krachten ter bestemming zien te komen. Gelukkig was daar een tweede monnik Paul Steverink uit Groningen, de

laatste van de Terebint Gemeenschap ter plekke, die het kleine 'bezinnings - en spiritueel centrum' genaamd 'de Poort' als erfenis heeft achtergelaten. De terebintboom werd in 1980 als naam gekozen om de gastvrijheid van de gemeenschap te onderstrepen. Abraham ontving zijn gasten onder de terebint. In navolging van Abraham ontving Paul ons met een warme, vaderlijke gastvrijheid. Hij keek ter plekke uit naar een voordelig treinticket, overnachtingen en fietsenverhuur. Een inspanning die onze reis heel wat eenvoudiger maakte. Paul heeft ons trouwens gedurende ons verblijf in Groningen voortdurend in de watten gelegd.

Groningen is een kleine stad in het noorden van Nederland, met veel mooie lanen bevolkt met kastanje- en lindebomen. Zoveel groen in de stad, waar men in het lommer tot rust komt of op de vele terrassen eronder iets kan drinken! De brede voetpaden, de menselijke

.....

schaal van de gebouwen en de vele voorzieningen voor fietsers (die overal voorrang hebben) geven aan hoe belangrijk men er het sociaal leven vindt. Een voorbeeld voor vele Vlaamse steden.

Vrijdagavond even na zeven waren we zo goed als compleet in de Centrumzaal voor spiritualiteit. Daar wachtte ons de derde monnik op, Luc Vankrunkelsven, één van de boegbeelden van Wervel. Na de welkomstdrink trokken we naar de tegenovergelegen pizzeria. We namen een avondmaal op z'n Wervels: er werden vier verschillende soorten pizza's en pastas besteld, elk stuk in vieren verdeeld en vervolgens uitgewisseld. Een originele manier om elkaar te leren kennen, de sfeer gemoedelijk te maken en tegelijk om heel wat verschillende menu's op één schotel te kunnen proeven.

Zaterdagmorgen na de aankomst van Patrick en Belinda zijn we met z'n veertien voltallig. Paul verwelkomt ons met een doordenker: in zijn centrum is de gastvrijheid heel belangrijk, het is de kern van de samenleving. Dit werd van oudsher gesymboliseerd door dag en nacht de voordeur open te laten. Sinds enkele jaren is dit onmogelijk door vandalisme en diefstal. Nu moet je bellen. Het zegt veel over onze tijd.

Vervolgens begint de eigenlijke bezinning "geleid" door theoloog, dichter, oud- Europarlementariër en monnik Herman Verbeek, de eerste monnik. Voor ons zit een broze en kwetsbare man, geteken - of is het gelouterd - door strijd en inzet voor een leefbare wereld, een menswaardige landbouw. Hij brengt ons samen door uit zijn boek "Liedboek van aarde" alternerend een liedtekst voor te lezen, daarrond een korte bezinnende gedachte te brengen, de eerste strofe van het lied voor te zingen om tenslotte met ons, onder pianobegeleiding van Chris van Bruggen, het volledige lied te zingen. De composities zijn eenvoudig, zodat we het zowaar wagen sommige liederen tweestemmig te zingen. Het brengt ons als groep bijeen, emotioneert bij momenten. Zeer mooie zangen die opvallend treffend verwoorden wat ik als vader van een jonge boer(in) voel. Ook al staan ze nog een stuk verwijderd van de realiteit van vreugde bij het zien van mooie vruchten, van eindelijk goed weer, de geboorte van een kalfje, de onbegrijpelijke kracht van vruchtbare grond of het verdriet en de pijn bij het zien van de vruchten die wegwijnen onder de aanhoudende regen en kou of een ziek lam; zijn liederen hebben de kracht om dit alles te louteren. Voor mij mag dit de hele dag doorgaan.

Uit vele gedachten die Herman ons bracht, toch enkele die mij troffen:

★ "Wie de boer en de boerin niet waardeert, kan nooit de voedselketen begrijpen."

★ "Ik geloof niet dat de mens de kroon is van de Schepping. Alles in de natuur weet veel beter hoe het kan samenleven dan de mens. De mens is een vreemdeling."

★ "In de evolutie kan een soort alleen overleven, als ze zich inpast in de natuur."

★ "Ggo's zetten alles op z'n kop. De mens degenereert de natuur tot een product en een probleem."

★ "Oud worden is niet om te verdringen, wel om te verwelkomen."

★ "Mystiek moet opnieuw gedemocratiseerd worden, aan de mens teruggegeven."

Zo gaf de monnik ons "heden ons dagelijks brood".

De lunch na de bezinning, wordt gemaakt door Gérard Rodley Sinon, een politiek vluchteling. Het siert de gastvrijheid van De Terebint. Wij krijgen een schotel met veel groenten en wat exotische vruchten. Heel lekker en de voedselkilometers nemen we er met veel mededogen bij.

Na de middag rijden we met de huurfietsen richting Noordwolde. Het landschap is zeer open, echt gepland, gewonnen op de zee. Grote aaneengesloten stukken weides en akkerland doorsneden door vele grachten, spaarzame kleine landschapselementen. Her en der grote landbouwbedrijven, overwegend melkveebedrijven, de kleine familiale boerenhoven zijn verdwenen, kleinschaligheid is hier vreemd, biodiversiteit ver te zoeken. De immense vlakte en openheid staan in schril contrast met de intieme gezellige stad. Dit is het andere gezicht van Nederland. De tegenstelling tussen de stad met zijn consument en het platteland met de boer als manager treft mij. Vreemd en vervreemdend.

In Noordwolde bezoeken we dokter Rumpt en vrouw Anneke. Ze huizen midden in het platteland in wat eens een typische kop-hals-romphoeve was. Hier mag alles groeien, onkruid bestaat niet, alle leven is heilig. De tegenstelling met de onkruidvrij gespoten akkers en weiden kan niet groter. De dokter en zijn vrouw proberen wat cultuur en sociaal leven in en naar het platteland te brengen. Met een theatertje in de schuur en een kleine praatcafé in wat eens de koeienstal

was, willen ze mensen uit de omgeving samenbrengen. Zielsverbanden smeden. Wegens de strenge brandveiligheidsvoorschriften kan dat momenteel enkel in een besloten kring. De waarde van dit initiatief in deze agrarische vlakte ligt niet in het economische, maar in de verwevenheid die het brengt: het samenbrengen van stad en platteland, boer en stadsburger/consument. Een stuk stad in het platteland, complementair, geen oppositie. Een mooi initiatief maar toch een element van de vervreemding. Om over na te denken.

Op weg naar Zuidwolde komen we langs een wegstalletje waar yoghurt te koop is. Alles verkocht. We zeggen aan de boerin die net de was uithangt, dat we helemaal uit België gekomen zijn voor de yoghurt. Spijtig, niets meer in huis. Maar vereerd met het bezoek wil ze ons graag een rondleiding geven op het bedrijf. Een melkveebedrijf van 150 melkkoeien met daarbij nog heel wat kalfjes, vaarzen, etc., beheerd door drie generaties. De koeien worden de dag rond volautomatisch gemolken door twee melkrobots. We zien hoe laserstralen feilloos de spenen aftasten. In een klein lokaaltje boven het melkhuis staat een pc die alles perfect registreert. Kijk, nu staat Mireille, nr. 8357, onder robot 2: melkafgifte 32,8l; veearts 2 maanden geleden; gewicht 678 kg; lactaties 2; etc. Prachtig toch? Haar man voert ondertussen de koeien met een zware voermengwagen: pulp van maïs en soja. Tot nu toe nog betaalbaar. Maar hoe lang nog? Ook hier is het sojaverhaal pertinent aanwezig. Maar de vrouw is zo lief dat we uit respect geen "lastige" vragen stellen. Wat moet je trouwens met die groeiende vraag naar soja, de ontbossing, de vele, vele kleine boeren die van hun voorouderlijke akkers worden verdreven voor megasojavelden, beheerd door enkele industriëlen? Wie ligt er wakker van wat nu in Paraguay gaande is? Wat moeten die lieve mensen met die groeiende afhankelijkheid van veevoer uit verre landen, van de informatisering van het boerenbedrijf, van de subsidies en premies en vooral van de banken? Ondertussen is opa met een riek stilletjes wat voer in de goot aan het krabben. Een rijzige, rustige grijsaard, de enige menselijke activiteit tussen al die koeien.

Onze laatste halte is een klein klaslokaaltje naast de stal. Klasbezoeken zorgen voor wat afwisselingen. Het brengt ook wat op. Wanneer onze groep naar buiten gaat, bekijk ik vlug de twee educatieve panelen aan de muur: "Van koe tot melk" en "De melkverwerking en haar producten". Nergens ook maar één mens te bespeuren. De mens is uit het landbouwbedrijf aan het verdwijnen. Ik vraag de boerin naar de toekomst. Ze hebben drie kinderen, de oudste wil wel overnemen maar het bedrijf is ondertussen zo groot (en moet nog groeien om te overleven, want ze verwachten dat de melkprijs nog verder zal dalen met de ingang van het nieuwe GLB) dat het moeilijk zal zijn. Steeds meer bedrijven worden "overgenomen" door agro-industriële bedrijven, grootgrondbezitters of investeerders. De vrije markt Cronus¹, eet haar eigen landbouwers op. Ze wil/kan er nu niet aan denken, verdringt het zoals wij, consumenten, het hele verhaal van de moedwillige afbraak van de boerenlandbouw verdringen bij het winkelen, de groothandel het verdringt bij de prijsbepaling, de landbouwuniversiteiten het verdringen bij hun puur materialistische steriele onderzoeken, de landbouworganisaties het verdringen om hun leden niet te verontrusten, de overheid het verdringt omwille van de groeicijfers. De collectieve verdringing van een groeiende landbouwproblematiek. Hoelang kunnen we de komende generaties deze hypocrisie nog voorhouden? Een toevallig bezoek maar o zo ingrijpend. Met deze en nog andere "Wervelse" gedachten fiets ik de groep achterna.

Ondertussen is het valavond. We houden even stil in het dorp Zuidwolde voor een "patat" bij Moeke Vaatstra, een aanrader van Paul. Het dorp gaat 's avonds feesten. Men test op het podium de muziekinstallatie. Pijnigend loeihard lawaai dwingt ons onmiddellijk te vertrekken. Op de valreep blijkt de test afgelopen en mogen we van een uurtje dorpsrust genieten. De dorpsomroeper vertelt ons dat dit feest om de twee jaar plaatsvindt om het tijdperk van het "boeskooldorp", dat nu helemaal voorbij is, te herdenken. Tot voor enkele jaren waren er in dit dorp een tachtigtal boerenfamilies die voornamelijk leefden van

de teelt van witte en rode kool. Nu zijn ze bijna allemaal verdwenen, opgeslorpt door één industrieel bedrijf. De toekomst van onze landbouw is hier een feit. De "patat" is heerlijk maar, zonder chauvinisme, in sommige Gentse frituren toch beter, hoor, Paul. We nodigen je uit. Net wanneer we vertrekken start het feest: uit de kluiten gewassen rock, maar in deze context had het ook het orkest van de Titanic kunnen zijn.

's Avonds verpozen we op het terras van *De minnaar van de Rozenstraat*. De bazin gaat er prat op enkele echte Belgische streekbieren in huis te hebben. Alles zit vol, na wat gesjouw met stoelen uit het café kunnen we ons in de ronde gaan zitten onder een linde, één van de vele in Groningen. We maken een balans op van de dag: de ingrijpende bezinning, de drie bezoeken in de namiddag. Hoe onze landbouwproblematiek identiek is aan die in Zuid-Amerika. Alleen, hiér ligt het gewelddadige in het onderhuidse van het vrije marktmechanisme. De confrontatie met de gespletenheid waarin we leven, een leven zonder verbanden. De noodzaak om een andere weg te zoeken voor wie na ons komt. Hoe het boerenbedrijf herwaarden en welke kansen zijn er nog voor een volwaardige agro-ecologie. De drie monniken en dit Wervelweekend brachten ons stof tot nadenken. Het is een prachtige avond en het wordt laat.

Zondag is er een oecumenische dienst in de Pepergasthuiskerk voorzien. Ik ben er niet bij. 's Morgens vroeg spoor ik naar huis, naar de Westhoek waar het hooi, de groenten en de koeien wachten. In Rotterdam gaan de hemelsluizen wagenwijd open. Stilletjes bid ik dat Watou ervan gespaard blijft. In Dordrecht staan enkele weiden blank en het blijft maar duren. In Menen staan hele akkers onder water. Wat is hier gebeurd? In Poperinge komt dochter-boer Fien mij ophalen. Haar waterige glimlach spreekt boekdelen. Op de vraag hoe het hier in Vlaanderen is, antwoordt ze: "52 liter water/m² op een halve dag." De rest van de rit is het stil.

Johan De Schacht

2. de namen hadden geen namen
waren van woordeloos weten
zo was zijn dagelijks bidden
te leren naar aarde te heten
3. hij was de laatste de eerste
hem was de wijsheid gegeven
die is in elk van de mensen
verlangen om te overleven
4. de laatste monnik de wijze
mens met uw hebzucht verlegen
ga op de monnik zijn paden
niet op de verblinden hun wegen

Een monnik is een bidder, een bidman. Een moniale een bidvrouw. Bidden is hun beroep. Zullen zij er in de toekomst nog zijn? Waarvoor dienen zij dan? Wat is hun nut? Hun nut is hun nuteloosheid. Hun dienst is er te zijn. Dat is alles. Meer kan niet. De monnik in dit lied verliest zijn gebeden. Hij heeft de woorden niet meer; hij is de namen vergeten. Of liever; hij weet dat het de namen niet zijn. Een boom heet voor zichzelf geen boom. Zo staat de monnik met de mond vol tanden. Dat is zijn opdracht, zijn roeping. Nu pas is hij echt monnik. De laatste. De eerste.

¹ Figuur uit de Griekse mythologie. Hij was zo bang dat een zoon de heerschappij van hem zou overnemen, dat hij elke zoon bij de geboorte opat. Niet te verwarren met Chronos, de verpersoonlijking

Landbouwactiekamp 2012 in Den Bosch

inspirerend en geslaagd

Onder het motto: **'Voedsel terug in eigen hand'** vond in Den Bosch tussen 4 en 11 juli het landbouwactiekamp plaats, georganiseerd door Aseed. Temidden Den Bosch werd met de zeis een verwilderd stuk grond toegankelijk gemaakt om tenten op te plaatsen.

Het goedgevulde programma bestond uit workshops en ook een "alternatieve landbouwmarkt" met informatiefolders, kranten en boeken (oa. van Wervel). De open dag zaterdag werd goed bezocht door de buurtbewoners, die over het algemeen positief stonden tegenover het actiekamp.

In de workshops was er aandacht voor duurzame methodes van tuinieren zoals permacultuur en een wegwijzer bij het bewaren en vermeerderen van zaden. Er was ook info over *transition towns*, waar men lokale gemeenschappen betreft in een energiezuinig systeem met lokale voedselproductie en -handel. Andere workshops gingen over ggo's, campagnes tegen schaliegas en steenkoolgas, het Europese landbouwbeleid, voedselsoevereiniteit, landgrabbing

en slow science. Er waren ook workshops over vaardigheden in activisme, die uitmondten in een actie bij veevoederfabriek *De Heus* in Den Bosch. Die actie plaatste het gebruik van genetisch gemanipuleerde Zuid-Amerikaanse soja als veevoeder in de schijnwerpers, en in het bijzonder het feit dat daarvoor gigantische oppervlaktes worden ingepalmd ten koste van het Braziliaanse regenwoud, lokale boeren en lokale gemeenschappen. De bedoeling bij *De Heus* was de toegangspoorten voor de vrachtwagens te blokkeren en de mogelijkheid te hebben om publiekelijk een gesprek te hebben met een directielid. De politie was van te voren op de hoogte geraakt en 's morgens waren ze al vroeg aanwezig. Toch is de actie succesvol geweest: de poorten waren effectief een halve dag geblokkeerd en in samenspraak met het bedrijf zorgde de politie ervoor dat een algemeen directeur tegen de middag beschikbaar was voor een discussie met de actievoerders.

Dominique Brosteaux

www.landbouwactiekamp.net

FOTO Workshop Slow Science. Bron: Aseed.net

FOTO adbu-st-

- VLAM betreurt Greenwash Award - Wervel antwoordt

Op 23 juni won het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing vzw (VLAM) de Greenwash Award 2012. Wervel kreeg een brief van VLAM die de nominatie voor de Greenwash Award betreurt. Hieronder krijgt u een stuk uit ons antwoord aan VLAM.

66

Wij constateren dat in de brede publiekscampagnes (radio, tv, facebook) de eiwittransitie niet aan bod komt: noch de vleesmatiging (wat trouwens ook bleek door de vraag van Els Robeyns in het Vlaams Parlement), noch de problematische veevoer-import. Er is een duidelijk verschil tussen details op een hele lange bladzijde ergens op de website www.vleesvanhier.be en een brede publiekscampagne. De hoofdthema's in het advies van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling over de eiwittransitie zijn schromelijk onderbelicht op de website. Bovendien is de inhoud van de online informatiedossiers op zijn zachtst uitgedrukt tendentius.

★ Voedselkilometers worden gerekend vanaf het vetmestbedrijf, niet vanaf de oorsprong van de basisproducten. De overzeese basisproducten wegen nochtans meer dan het eindproduct.

★ Het aandeel ingevoerde voeders wordt niet vermeld, noch de evolutie hierin.

★ De ggo-problematiek wordt niet vermeld. Hoewel de Europese consument die niet wil, krijgt hij ze indirect dagelijks op het bord. Transparantie daarover is volstrekt afwezig.

★ Er wordt op heel voorwaardelijke manier gesproken over problemen in Latijns-Amerika. Sinds het diermeelverbod in 2001, steeg de vraag naar soja, en dat "kon op sociaal en economisch vlak en op het gebied van milieu bedreigingen inhouden". Dit is een ontkenning van de realiteit. Is het bovendien niet te betreuren dat die dreiging de sector pas vijf jaar nadien in actie deed schieten, met eerste resultaat in 2010, nog eens vier jaar later, een label dat 10% van de import dekt? Bovendien is de sojaproblematiek al veel ouder dan 2001.

★ RTRS en MVS worden niet gedifferentieerd. MVS bevat minder criteria dan RTRS en zelfs RTRS wordt

inmiddels door de meeste ngo's bekritiseerd omdat het de grootste problemen ter plekke niet oplost.

★ Vergelijking broeikas effecten intensief/extensief is zeer discutabel. Wat is bijvoorbeeld de informatiebron voor minder lachgasemissies bij intensieve veeteelt?

★ Het woord 'ontbossing' wordt hier enkel gelinkt met extensieve veehouderij. Dat is een bevreemdende ontkenning van het feit dat voor de soja-expansie in Brazilië massale oppervlaktes Amazonewoud en Cerrado-savannes voor de bijl zijn gegaan. De dag van vandaag gaat die ontbossing trouwens nog steeds door.

★ Lokale eiwitten komen amper aan bod. Al de vleesproducenten die lokale voeders gebruiken verdienen extra aandacht op deze site. Zij tonen dat het anders kan en bieden aan de consument een concreet alternatief. Zij moeten nu meebetalen aan de VLAM-campagne, terwijl ze een concurrentieel nadeel ondervinden van de grondloze veehouderij, die ook probleemloos producten kan afzetten als "vlees van hier". De VLAM-campagne zadelt de voorlopers qua duurzaamheid dus op met een nadeel - terwijl zij vanuit duurzaamheidsoogpunt juist moeten worden gestimuleerd !

★ In de brede publiekscampagne (tv, radio, Facebook) wordt vleesoverconsumptie niet aangekaart, enkel op de website en dan nog zeer schoorvoetend en tegenstrijdig. "Belgen eten over het algemeen graag vlees. Vaak wordt echter beweerd dat we te veel vlees eten", zo start een bepaalde paragraaf op de site. Op het einde van dat stuk wordt dan weer gesteld: "Vanuit nutritioneel oogpunt eet de gemiddelde Belg vandaag te veel vlees."

In het persbericht van VLAM terzake, wordt gesproken over "Wervel en de antivleeslobby". Wij zijn ervan

overtuigd dat de eiwittransitie niet vooruitgeholpen wordt door zo'n polariserend taalgebruik. Mogen wij een constructief voorstel doen dat zowel vlees promoot als zich inschakelt in de noodzaak van een eiwittransitie? Lees dan Wervels **Pleidooi voor Zondag Vleesdag** (zie ook *Wervelkrant*, 2012/2 of www.wervel.be/zondagvleesdag).

U zal zien dat het door VLAM gebruikte brandmerk "antivleeslobby" niet op Wervel van toepassing is. Wervels pleidooi voor Zondag Vleesdag zou perfect kunnen aansluiten bij de relaxte en onthaaste sfeer die het VLAM tv-spotje over het varkenskroontje uitademt.

Wervel ziet aanknopingspunten en mogelijkheden om toch verantwoord over vlees te communiceren, waarbij zowel lokale voeders als vleesmatiging gethematiseerd worden. De uitdaging voor de sector blijft om meerwaarde te halen uit kwaliteit, en niet om naar meer kwantiteit te streven. Dat heeft al teveel veehouders hun job gekost. Wervel blijft dus vragende partij voor overleg over hoe we samen de eiwittransitie vorm kunnen geven.

het Wervelteam

Reactionair onderzoek KUL ondermijnt eiwittransitie

Wervel betreurt met verbazing dat de KULeuven in de thesis van Kathleen Snels, een visie op efficiëntie van dierlijke productie aanhangt, die de realiteit negeert. De studie vergelijkt de eiwit-efficiëntie van plantaardige en dierlijke voeding, om te concluderen dat de eiwit-efficiëntie van bijvoorbeeld vleesvee 193% zou bedragen. Dit betekent dat de omweg via het dier bijna dubbel zo efficiënt zou zijn in vergelijking met wanneer de veevoergewassen rechtstreeks door de mens zouden worden verbruikt. De studie vertrekt van ongerechtvaardigde veronderstellingen die de conclusies waardeloos maken.

De resultaten zijn even verbazend als reactionair omdat ze ingaan tegen wat al decennia lang geweten is. Hoe de studie tot zo'n resultaten kan komen wordt echter snel duidelijk. Bij de eiwit-efficiëntie-berekeningen voor de mens "kregen nevenstromen de verteringscoëfficiënt nul toegekend. Zij zijn ofwel onverteerbaar door de mens ofwel wil de mens die component niet consumeren" (sic) In de studie worden vervolgens sojaschroot, koolzaadschroot en maïskorrels als nevenstroom gezien, en dus onverteerbaar. Nochtans worden maïs, koolzaad en soja in verwerkte vorm vandaag

in allerlei voedingsproducten gebruikt worden wegens hoge voedingswaarde. Die foutieve aanname zorgt voor een vertekening.

"De studie vergelijkt de eiwit-efficiëntie van plantaardige en dierlijke voeding, om te concluderen dat de eiwit-efficiëntie van bijvoorbeeld vleesvee 193% zou bedragen."

De auteur voelde blijkbaar wel aan hoe groot deze vertekening is en maakte een "belangrijke kanttekening". Daarin wordt verduidelijkt dat, wanneer alleen nog

maar aan de maïskorrels in de maïskuil de feitelijke menselijke verteringscoëfficiënt wordt toegekend in plaats van nul, de eiwit-efficiëntie van vleesvee in het berekeningsmodel gedecimeerd wordt tot 14,4% (i.p.v. 193%). De soja en het koolzaad worden dan nog niet eens meegenomen. Dit maakt duidelijk dat de aannames onrealistisch zijn en leiden tot een gigantische overschatting van de dierlijke eiwit-efficiëntie. Dat is niet ernstig, tendentieus en zaait nodeloos verwarring.

In een reactie op deze kritiek stelt professor Decuypere (promotor van dit onderzoek samen met Dirk Lips): "Het onderzoek bestempelt schroten en maïskorrels in vee-

Schrijf je in op de
nieuwsbrief eiwittransitie
via www.wervel.be/lists

voeder niet als onverteerbaar zoals Wervel beweert. Ofwel kan de mens die producten niet benutten, ofwel wil hij dat niet. Mensen zouden korrelmaïs kunnen eten, maar Wervel vergeet dat ze dat niet willen. In tegenstelling tot de intacte sojabonen wordt het schroot hier ook als afval beschouwd." Dit antwoord van professor Decuypere is misleidend en zaait weer verwarring. Voor Wervel is het onduidelijk wat dan precies het verschil is tussen onverteerbaar en "verteringscoëfficiënt nul"? Maar belangrijker: in de eiwittransitie wordt niet uitgegaan van wat mensen willen eten, want daarvan is geweten dat dit bijsturing vereist; denk maar aan de overconsumptie van vlees. De eiwittransitie gaat uit van een verandering van productie- en consumptiepatronen richting meer duurzaamheid. Professor Decuypere vergeet dus een essentieel aspect van de eiwittransitie.

Wervel betreurt dan ook dat de KULeuven met deze thesis en met de berichtgeving erover twijfel zaaien over de noodzaak van een eiwittransitie. Die wordt nochtans wereldwijd erkend, ook in ons land, in een advies van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling.

Een objectieve berekening van de eiwittefficiëntie moet bovendien een onderscheid maken tussen (blijvend) grasland (dat de mens nauwelijks kan benutten), echte nevenstromen, en speciaal geteelde (kracht)voeders zoals soja, maïs, koolzaad,... Dan zal de eiwittefficiëntie van rundvee toenemen naarmate het aandeel gras in het rantsoen hoger wordt en het aandeel krachtvoer afneemt. Maar dat kan alleen als de veestapel bij ons kleiner wordt. De studie concludeert echter, vanuit de (ten onrechte aangenomen) hogere eiwittefficiëntie van dierlijke producten, dat dit geen optie is, omdat er nog geen alternatieven voorhanden zijn.

Die zijn er dus wel. In dat kader valt in de studie de afwezigheid op van de veelbelovende eiwitrijke gewassen lupine en kemp, die heel erg voedzaam zijn voor de mens en op een milieuvriendelijke manier hier bij ons kunnen geteeld kunnen worden. Beide zijn al verkrijgbaar in de handel.

Jeroen Watté

Europa moet de wereld niet voeden

Deze tijd van onderhandelingen over de herziening van het Gemeenschappelijk LandbouwBeleid (GLB) is een goed moment voor de bezinning op de sterke en zwakke punten van de Europese landbouw. Jacques Berthelot, Franse docent en landbouwonderzoeker, onderzocht wat er klopt van de 'Brusselse' idée fixe dat Europa meer moet produceren om de voedseltekorten op te vangen die in de ontwikkelingslanden tot 2050 behoorlijk zouden oplopen. Zijn stuk verscheen in Le Monde van 27 februari 2012.

Volgens de officiële lezingen is Frankrijk binnen Europa de eerste exporteur van landbouwproducten binnen Europa en de tweede ter wereld. Maar volgens de FAO kwam Frankrijk in de periode 2000-2009 pas op de zevende plaats wat betreft het voedselhandelsoverschot, met inbegrip van vis - na Brazilië, de VS, Argentinië, Nederland, Australië en Canada. De EU had gemiddeld zelfs een tekort van \$7.5 miljard dollar.

Volgens Eurostat had Frankrijk een gemiddeld voedselhandelsoverschot van  10 miljard tussen 2000 en 2010, met  40 miljard export, waarvan 73% naar de EU27. Vanuit de EU27 komt 77% van wat

het handelsoverschot in dranken (voornamelijk wijn en sterke drank, niet echt basisvoeding) is zo groot dat als je ze niet meetelt, Frankrijk eigenlijk een voedselhandelstekort heeft van gemiddeld 1 miljard dollar per jaar. Dus vooraleer te overwegen de ontwikkelingslanden te voeden, moet Frankrijk stoppen door hen gevoed te worden.

Frankrijk zou nog veel meer uit de ontwikkelingslanden moeten importeren als de eigen export niet zo gestimuleerd werd door Europese subsidies, vooral via rechtstreekse betalingen - want de formele exportsubsidies die aan exporterende bedrijven ten goede

en 2010 met name 31,5 miljoen ton per jaar, waarvan 10 buiten de EU.

Frankrijk doet het tussen 2008 en 2010 dan wel beter wat betreft de toegevoegde waarde dan bijvoorbeeld Duitsland, Italië en Spanje, maar in Spanje wordt het meest verdiend in de landbouw: 18.305 euro voor een voltijdse arbeidskracht tegenover 12.605 euro in Frankrijk. De keten soupeert de nodige euro's op, bijvoorbeeld door het gebruik van graan als veevoer, veel meer in Duitsland en Frankrijk dan in Spanje.

Wat de 27 EU landen betreft: het voedsel-handelstekort was tussen 2000 en 2010 gemiddeld 16,8 miljard euro vis inbegrepen. Dat tekort zou oplopen tot 27,5 miljard als we de 10,7 miljard export van drank (vooral wijn en sterke drank) niet zouden meerekenen, die bijna de 12 miljard deficit compenseert van de 59 miljoen ton geïmporteerde voeders, oliehoudende zaden, plantaardige oliën en vetten.

Het voedsel-handelstekort van de EU27 is nog aanzienlijk groter als we de 10,6% van de landbouw-export buiten beschouwing laten - gemiddeld  6.3 miljard tussen 2000 en 2009 - van goederen die eerst ge  mporteed zijn, hier bewerkt worden, en dan belastingvrij, volgens het 'inward processing regime',

"vooraleer te overwegen de ontwikkelingslanden te voeden, moet Frankrijk stoppen door hen gevoed te worden."

Frankrijk importeert. Van de  4.1 miljard handelsoverschot gaat 97% naar ontwikkelde landen en slechts 3% naar ontwikkelingslanden. Maar

komen zijn bijna verdwenen. De graanexport kreeg bijvoorbeeld in 2006 wel 61 euro subsidie per ton. Frankrijk exporteerde tussen 2000

de EU weer verlaten. Deze route ontnemt de Europese boeren een deel van hun markt: het is een echte interne sociale dumping. Daar het overschot van de handel tussen de EU en de ontwikkelde landen tussen 2001 en 2010 gemiddeld 17,4 was, is het eindresultaat dat het de ontwikkelingslanden zijn die €34 miljard aan structurele voedselhulp naar de EU hebben gebracht. Dus nogmaals: vooraleer te overwegen de ontwikkelingslanden te voeden, moet de EU stoppen door hen gevoed te worden.

Toch hebben de EU27 tussen 2000 en 2010 gemiddeld voor €33.6 miljard aan voedselproducten geëxporteerd naar de ontwikkelingslanden, €10 miljard meer dan naar de ontwikkelde landen. Maar dat zou niet mogelijk geweest zijn zonder aanzienlijke dumping. Zo heeft geëxporteerd vlees tussen 2006

dubbele van hetgeen de Commissie voorstelde aan de EU12 om de kloof tussen de EU15 en de EU12 te dichten tot 2020.

Dan is er nog het aspect van de milieunormen en de sociale normen. Als de EU hogere tarieven mag instellen voor voedsel uit landen die zich niet aan de hoge normen houden, betekent dat ook dat de EU géén belasting mag heffen op voedsel uit landen die dezelfde normen aanhouden. Uit zulke westerse landen die nu nog hoge tarieven betalen terwijl de ontwikkelingslanden lage of geen tarieven betalen, is tussen 2001 en 2010 voor €15.5 miljard aan voedsel geïmporteerd. Als die goederen voortaan belastingvrij binnenkomen wordt het voedselhandelstekort nog veel groter en dan gaat er niet alleen in Europa veel werkgelegenheid verloren

ciële diensten zoals banken en verzekeringen, etc.). Europa zou juist binnen de WTO en de bilaterale handelsverdragen moeten bepleiten dat alle landbouwbeleid gebaseerd zou zijn op voedselsoevereiniteit: het recht en zelfs de plicht van alle grote regio's van de wereld om het landbouwbeleid te funderen op een efficiënte bescherming tegen import zodat landbouwincomens kunnen steunen op stabiele en kostendeckende prijzen.

Tegenover dat recht staat dan wel dat alle soorten van dumping verboden worden, ook de verkapte dumping via de zogenaamde 'ontkoppelde' inkomenssteun waardoor geëxporteerde producten te goedkoop zijn.

Want de overlevingskansen van de boeren uit de EU27 hangen af van het voortbestaan van hun binnenlandse markt, waarop zij tussen 2006 en 2008 84% van hun onbewerkte producten verkocht hebben. Dit geldt eveneens voor de Europese agro-industrie die 75% van hun bewerkte producten op de binnenlandse Europese markt hebben verkocht.

Als de Doha-Ronde (WTO) ooit afgesloten wordt met gemiddelde tariefverlaging van 54% dan zou de agro-industrie van de EU niet langer concurrentieel zijn en verdwijnen, vooral als het tot een verdrag met de Mercosurlanden komt.

Bewerking en vertaling van tekst uit Le Monde door Greet Goverde.

Oorspronkelijke titel: La France et l'UE n'ont pas vocation à nourrir le monde.

"... het eindresultaat is dat het de ontwikkelingslanden zijn die €34 miljard aan structurele voedselhulp naar de EU hebben gebracht."

en 2008 gemiddeld, €285 subsidie gekregen voor varkensvlees, €288 voor kip en eieren, en €1026 voor rundvlees, terwijl geëxporteerde zuivelproducten €109 per ton melk-equivalent kregen. Deze bedragen behelzen slechts de specifieke subsidies.

Er zit een grote kloof tussen de inkomenssteun die boeren krijgen in de oude en de nieuwe lidstaten: in de EU15 (oude lidstaten) was dat in 2009 gemiddeld €282 per hectare en in de EU12 (de nieuwe lidstaten) slechts €85. Dit betekent dat de EU15 voor 34% van hun nettovoedselexport naar de EU12 dumpen. De intern gedumpte €1,2 miljard komt overeen met bijna het

maar ook de gunstige invloed van een boeren-landbouw op agro-ecologische processen en op stads en plattelandontwikkeling en dierenwelzijn.

Het officiële beleid van de EU binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en de steeds voortdurende onderhandelingen over bilaterale verdragen - vooral met Mercosur, India, en de ACP-landen (Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan) over de Economic Partnership Agreements (EPAs) is absurd. De EU wil haar landbouwtarieven verlagen in ruil voor meer toegang tot de markten voor niet-landbouwproducten en voor diensten (water, elektriciteit, finan-

Wervel opereert zelden solo, wil zoveel mogelijk netwerken. Daarom stellen we in deze rubriek diverse organisaties voor waar we goede relaties mee trachten te onderhouden, zoals het Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT). We spraken met directeur Griet Lemaire - tevens hoofdredacteur van Landgenoten - en Wim Fobelets, hoofdredacteur van het VILT-nieuws.

Wat is de missie van VILT?

Officieel luidt de missie als volgt: “Door middel van informatie en communicatie bevordert en stimuleert VILT op een onafhankelijke manier een betere kennis van en begrip voor de Vlaamse land- en tuinbouw, in de meest ruime betekenis van het woord”. Dat wordt ingevuld met de website www.vilt.be voor de professionele informatiezoeker, het magazine Landgenoten voor de land- en tuinbouwers en het seizoensblad Melk&honing dat het grote publiek uitnodigt om het Vlaamse platteland te verkennen. Bijzonder aan dat laatste magazine is dat het door land- en tuinbouwers verspreid wordt. Zie het als een instrument waarmee ze zelf aan het imago van de sector kunnen werken. Intussen bestaat Melk&honing vijf jaar en wordt het concept herdacht. De burger die vervreemd is van zijn voedselproductie willen we beter bereiken.

Hoe moeilijk is het om het evenwicht te bewaren tussen maatschappelijke kritiek op de sector en promotie voor de sector bij de maatschappij?

VILT hoeft gelukkig niet op zoek te gaan naar “een evenwicht”. Noem Melk&honing gerust een PR-magazine dat landbouw en platteland promoot bij de burger, maar de website en het magazine Landgenoten dienen om te informeren. Wie zijn informatietaak ernstig neemt, kan het niet maken om slecht nieuws te verdoezelen of kritiek op de sector te verbloemen. De moderne landbouwer staat met zijn twee voeten in de maatschappij, is niet doof voor kritiek, noch blind voor de maatschappelijke verwachtingen. Dat is een gezonde houding die we ook praktiseren bij de nieuwsverslaggeving. Een redactiestatuut helpt ons de nieuwsfeiten objectief te benaderen.

Bij de laatste magazines van Landgenoten zien we thema's opduiken als graskuil voor varkens, zelfoogstboerderijen, kleinschalige biogas- en elektriciteitsproductie,....

Welke evolutie zien jullie in de vakpers vanuit het standpunt van duurzaamheid?

De vakpers schrijft over wat er leeft in de sector. Dus mogen we besluiten dat landbouw een flinke slag naar verduurzaming heeft gemaakt. Boeren en tuinders investeerden in milieu-, dier- en mensvriendelijkheid. Het kan altijd beter, maar in vergelijking met andere sectoren hebben we de boot zeker niet gemist, alleen is het financiële plaatje door die investeringen nóg minder gaan kloppen. De maatschappij schiet niets op met land- en tuinbouwbedrijven die ecologisch en sociaal duurzaam bezig zijn, wanneer zij financieel niet kunnen overleven. Geen sector die het zo moeilijk lijkt te hebben als de landbouw om stijgende kosten door te rekenen.

Welke rol kunnen ngo's - en meer bepaald Wervel - spelen in de verduurzaming van de landbouw?

Zij zijn de spreekbuis van de kritische burger met hoge verwachtingen omtrent zijn voedselproductie. Ngo's hebben een belangrijke horzel- en waakhondfunctie: ze maken duidelijk waar het verkeerd gaat of beter kan en waken vervolgens over de 'oprechtheid' van de oplossing waar de sector mee komt. Anderzijds mogen ze het complex geheel niet uit het oog verliezen door op één facet te focussen. Zo is landbouw een economische sector waar grote investeringen terugverdiend moeten worden. Ngo's moeten dus begrijpen dat landbouwers niet van de ene op de andere dag het roer kunnen omgooien. Daarom is het goed dat organisaties zoals Wervel meer doen dan aan de zijlijn staan roepen.

Wanneer Vlaamse boeren interesse tonen voor lokale teelt van eiwithoudende gewassen of willen experimenteren met kemp en agroforestry, dan heeft Wervel daartoe bijgedragen via bewustmaking en kennisverspreiding.

(aan Wim Fobelets) Wat is jouw bedrijfsstrategie als landbouwer?

Eerlijk gezegd is mijn bedrijfsstrategie weinig relevant want mijn boerderijtje is een uit de hand gelopen hobby. En een hobby mag geld kosten, zo zegt men toch, terwijl het tegendeel waar is op een professioneel landbouwbedrijf. Ik vind het dan ook bijzonder spijtig dat het crisisspook regelmatig opduikt in onze sector. Het moet erg frustrerend zijn voor boeren en tuinders om niet vergoed te worden voor hard labeur. Als loontrekkende bediende sta ik daar zeker bij stil.

Met de huidige evolutie (-4% per jaar) blijven er in 2050 nog minder dan een kwart van het huidige aantal boeren over. De laatste decennia ging het al snel bergaf. Hoe zien jullie dit?

Dan moet je je eigenlijk afvragen of de landbouwerspopulatie een ondergrens heeft en wanneer die bereikt wordt. Daarover zei professor Johan Lambrecht (HUB) in een interview met VILT dat kwaliteit belangrijker zou moeten zijn dan kwantiteit, al houdt een voldoende groot aantal ondernemingen een sector wel scherp. Misschien moeten we ons dus meer zorgen maken over de magere instroom van jongeren dan over de grote(re) uitstroom van oudere boeren en tuinders. De zoektocht naar jonge mensen die de knepen van het vak beheersen en tegelijk weten

wat ondernemerschap is, belooft moeilijk te worden. Starters van buiten de sector zijn er nauwelijks omdat een landbouwbedrijf zo kapitaalintensief is, maar zelfs de kinderen van land- en tuinbouwers zien op tegen de grote investeringen en de onzekerheid. Kleine bedrijven zonder opvolger worden dan opgeslokt door de grotere waardoor op de overblijvende landbouwbedrijven nog meer kapitaal nodig is en de risico's nog groter zijn. De vicieuze cirkel is dan rond. Een belangrijke rol lijkt hier weggelegd voor de overheid.

LOVE MEATENDER

een documentaire van Manu Coeman

MINDER IS MEER

Film LoveMEATender -De productie van vlees neemt nog elk jaar toe. Toch weten veel mensen nauwelijks wat er op hun bord ligt. Of wat er voor nodig is geweest om het daar te krijgen. LoveMEATender is een film die klaarheid schept, hoopvol is en zich inschrijft in de eiwittransitie.

het fundamenteel herzien van de wereldwijde vleesindustrie naar een meer respectvolle en geïntegreerde veeteelt.

"We eten vlees, maar het doden van dieren bestaat niet", zegt filosoof Florence Burgat hierover. Ze is een vandeveledeskundigendieregisseur Manu Coeman aan het woord laat in zijn felle aanklacht tegen de geïndustrialiseerde vleesindustrie. LoveMEATender staat - zeker in het eerste deel - bol van de feiten en cijfers. Inzichtelijk gemaakt door heldere vergelijkingen en vrolijk ogende animaties. Allemaal om te laten zien wat de gevolgen zijn van onze overmatige vleesconsumptie. Voor dieren en de aarde, maar ook voor ons eigen lichaam. Zelfs mensen met weinig empathisch vermogen zullen vermoedelijk even slikken bij de beelden die Coeman de kijkers voorschotelt. Kuikentjes die met een duidelijk hoorbare plof in een trechter worden gesmeten, spartelende koeien in een abattoir, ganzen die met grof geweld eten door hun strot krijgen geduwd... Toch is LoveMEATender geen negatieve film. De aanpak van Coeman is eerder hoopvol. Hij laat ook zien dat het anders kan.

9 miljard mensen hun dagelijks stukje vlees te voorzien. Is het dan nog wel wenselijk dat iedereen, iedere dag, vlees eet? De druk op onze natuurlijke rijkdommen en op het milieu is zo groot geworden dat we deze overproductie in vraag moeten stellen. Ook ons lichaam lijdt onder deze overconsumptie. Zwaarlijvigheid, verhoogd risico op kanker, suikerziekte, hartziekten en weerstand tegen antibiotica zijn het gevolg. En de dieren zelf: zij worden meer en meer verlaagd tot machines die geen deel meer hebben aan deze wereld en nog minder aan onze verbeelding.

COMMENTAAR

De Belgische documentaire LoveMEATender is, zoals de titel al een beetje laat uitschijnen, geen aanklacht tegen de vleeseter maar een pleidooi voor een verstandige, meer evenwichtige vleesconsumptie en -productie. Deze visueel verzorgde film toont duidelijk het verschil tussen veeteelt en dierlijke 'productie', tussen boerderij en industrie, en pleit voor

'De wereld van het vlees' belichten in tijden dat 'veggie' hot is, mag dan niet meer zo gedurfd zijn en Jonathan Safran Foer ('Dieren Eten') overtreffen mag dan onmogelijk zijn; toch levert deze amusante en informatieve Belgische documentaire interessant educatief materiaal voor wie rond het thema actief is. Manu Coeman stipt aan hoe vlees na WO II werd opgewaardeerd, wijst op de gevolgen van de keuze voor industriële teelt, legt de link met klimaatwijzigingen, benadrukt het gevaar voor de gezondheid en klaagt de mishandeling van dieren aan. Dat 'happy meat' en 'donderdag veggiedag' ondertussen vertrouwd klinken zegt veel over de langzame mentaliteitswijziging. "Ik ben wat ik eet," staat niet ter discussie, stelt de cineast, "De vraag is niet 'is het waar?' maar veeleer 'Waarom praten we er niet over?'". Een tipje van de sluier licht hij zelf: "Het contact tussen het menselijk brein en het menselijk hart is verbroken".

Bronnen: idfa.nl / cinemazed.be / Ivo De Cock

SYNOPSIS

De dagelijkse portie vlees op ons bord is een evidentie geworden. Vlees is een product als een ander, onderworpen aan de wet van de laagste prijs. Maar hoe lang kunnen we dat nog volhouden als je denkt dat we in 2050 maar liefst 36 miljard dieren nodig zullen hebben om voor

Regie: Manu Coeman

Land: België - 2011

Lengte: 1u2

Dialogen: Engels, Frans

Ondertiteling: Nederlands

ADVERTENTIES

ooit nagedacht over
sparen bij Triodos Bank

Triodos Bank

de duurzame bank

geef gerust een seintje:

Paul Pals,

afgevaardigd agent **CBFA 101 327 cB**

Nieuwpoort 4, 9660 Brakel

pals.opdebeeck@scarlet.be

055/42 56 92

Lukemieke

Vlamingenstraat 55
3000 Leuven

016 22 97 05

Open elke werkdag
van 12 tot 14uur en
van 18 tot 20uur30

Ik spaar bij een duurzame bank, daar ben ik fier op.

“Ik weet dat mijn geld meer doet
dan de aandeelhouders verrijken.
Niemand anders kan zeggen
waar zijn spaarcenten naar toe
gaan. Ik wel.

Ik weet exact welke bioboerderij,
of windmolenpark gefinancierd
worden met mijn spaargeld. Mijn
geld maakt een verschil, terwijl
het nog opbrengt ook.”

*Karl van Staeyen, fiere spaarder
bij Triodos Bank sinds 1996*

**Open ook een
duurzame spaarrekening**

Ga naar www.triodos.be
of bel naar 02 548 28 51

Triodos Bank

De duurzame bank

Agenda

hennepweek

10-16 september Openateliërdagen bij kledingontwerpster Anne Weis. Tijdens de open ateliërdagen is iedereen welkom haar aan het werk te zien. Ottervangerstraat 42, 1170 Watermaal (Bxl). Elke dag van 14u tot 20u.

12 september Openateliërdag bij lingerieontwerpster Marjolein Bultynck. Ooit al eens gezien hoe een bh of slipje tot stand komt? Kom dan een kijkje nemen in haar atelier. Pampoelstraat 21, 1083 Ganshoren (Bxl). Van 14u tot 18u. Opgelet: er kunnen maximum 5 bezoekers tegelijk binnen.

15 september Open veldnamiddag bij enkele Vlaamse hennep telers. Van 14u tot 17u.

■ Bij Dirk Talpe - Kruisekestraat 296, 8940 Wervik (West-Vlaanderen).

■ Bij Ingrid Maris - Tegelij 8, 3850 Nieuwerkerken (Limburg)

■ Bij Patrick Ruyschaert - Moenebroekstraat 134, 9500 Ophasselt (Oost-Vlaanderen)

15 september Workshop met kempkalk door Stroburo. Hundelgemsesteenweg 2, 9890 Baaigem. VM: 9u tot 12u of NM: 14u tot 17u. Bijdrage € 8 voor workshop van 3 uur. Inschrijven vereist via mail aan info@het-stroburo.be Vermeld naam, hoeveel personen en welke sessie.

16 september Workshop breien en haken met hennepgaren bij Eco-lana (10u - 12u30). Ninoofsesteenweg 50, 1500 Halle. Kostprijs: € 4 + materiaal.

meer activiteiten en info op
www.facebook.com/drugsvrij

SEPTEMBER

10-15 Eerste hennepweek (zie activiteiten in kader)

17 Nederlandse deelnemers van de Goodfoodmarch fietsen naar De Kijfelaar, landbouwbedrijf Bavo Verwimp en Ingrid Marit, met rondleiding en infomoment over ecologische economie (19u.). www.dekijfelaar.be

19 Aankomst Goodfoodmarch Brussel met brunch aan Europees Parlement.

29 Antwerpen boert' op Biodroom, Linkeroever.

30 Alternatief voedingssalon, Schoonaarde, Dendermonde; 10u30-17u.

29 - 1okt KookEet in Brugge: Dominique Persoone serveert chocolade-dessert met kemp

OKTOBER

1 Talkshow Floriade, Venlo. Wervel in debat over varkenshouderij en soja uit Mato Grosso, Brazilië.

2 Zin en onzin van geweldloze actie n.a.v. geboortedag van Mahatma Gandhi. Mo*-debat in Cultureel Centrum te Mechelen.

11 20u. : Cerrado-Brazilië-avond bij Tierra Natuurreizen, Martelarenlaan 24, Leuven. Luc Vankrunkelsven vanuit het Wervelboek 'Legal! Optimisme - realiteit - hoop'

18 Film- en debatavond 'Dierenartsen zonder grenzen' en Wervel in het Vredeshuis, Gent.

19 Educatiebeurs Kleur Bekennen, Gent. Met aanwezigheid van Wervel

21 Workshop Wervel en De Kijfelaar op www.kerkonderstroom.be,

NOVEMBER

5-15 Cerrado-tentoonstelling in het Vredeshuis, Gent

6 voordracht: "Voedselcrisis, het sojaverhaal en onze betrokkenheid in de vernietiging van Amazonegebied en Cerrado"; spreker: Luc Vankrunkelsven

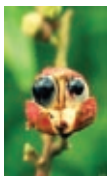
9 Conferentie van Greens/EFA in Europees Parlement: "The Potential of Agroecology"

19 voordracht Wervel voor Markant Sint Gillis, Dendermonde

DECEMBER

3 planningsavond Wervel in Mundo B

4 voordracht Wervel voor Markant Lokeren

Voor 2012 zijn diverse tentoonstellingen rond de Cerrado voorzien. De tentoonstelling kan ook in jouw streek aangevraagd worden. Voor de foto's - www.wervel.be/cerrado

Data van vergaderingen van basis- en themagroepen krijgt u op het Wervelsecretariaat: bel 02/ 893.09.60 of e-mail: info@wervel.be .